

HOZIRGI ZAMON IQTISODIYOTIDA INTELEKTUAL RESURSLARNING TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI

Abduvohidova Gulshan Akmalovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
ORCID: 0009-0001-3315-2719
gulshanabduvohidova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada intellektual kapitalning iqtisodiy roli va uni qayta ishlab chiqarish va iqtisodiy muomalaga jalb qilish mexanizmining xususiyatlari o'rganildi. Intellektual kapitalni iqtisodiy muomalaga jalb qilish jarayonining qonuniyatlarini tushunish va zarur shart-sharoitlarni yaratish hozirgi vaqtda iqtisodiy nazariya va iqtisodiy amaliyotning eng dolzarb muammolari ekanligi, intellektual kapitalning iqtisodiy roli va uni qayta ishlab chiqarish va iqtisodiy muomalaga jalb qilish mexanizmining xususiyatlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: axborot texnologiyalari taraqqiyoti, globallashuv, inson kapitali, intellektual kapital, intellektual resurs, intellektual salohiyat, ishlab chiqarishni intellektuallashtirish.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Абдувохидова Гулшан Акмаловна
Самаркандский институт экономики и сервиса

Аннотация. Данной статье является исследование экономической роли интеллектуального капитала и особенностей механизма его воспроизводства и вовлечения в хозяйственный оборот. Подчеркивается, что понимание закономерностей процесса вовлечения интеллектуального капитала в хозяйственный оборот и создание необходимых для этого условий являются в настоящее время наиболее актуальными проблемами экономической теории и хозяйственной практики. В статье изучается экономическая роль интеллектуального капитала и особенности механизма его воспроизводства и вовлечения в хозяйственный оборот с использованием метода сравнительных сопоставлений в качестве метода исследования.

Ключевые слова: информационно-технологический прогресс, глобализация, человеческий капитал, интеллектуальный капитал, интеллектуальный ресурс, интеллектуальный потенциал, интеллектуализация производства.

ROLE AND IMPORTANCE OF INTELLECTUAL RESOURCES IN MODERN ECONOMY

Abduvakhidova Gulshan Akhmalovna
Samarkand Institute of Economics and Service

Abstract. *The purpose of this article is to study the economic role of intellectual capital and the characteristics of its reproduction mechanism and inclusion in economic circulation. It is emphasized that understanding the patterns of the process of intellectual capital inclusion and creating the necessary conditions for this are currently the most topical problems of economic theory and practice. The article studies the economic role of intellectual capital and the features of its reproduction mechanism and inclusion in the economic circulation using the comparative method as a research method.*

Keywords: *information and technological progress, globalization, human capital, intellectual capital, intellectual resource, intellectual potential, intellectualization of production.*

Kirish.

Hozirgi kunda jamiyatimizning barqaror, muvozanatli va ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanishi istisnosiz barcha imkoniyatlar va resurslarni - mineral va xomashyo, inson va intellektual resurslarni tezkor va muntazam ravishda iqtisodiy sohaga jalb qilishni talab qiladi. Aynan mana shu resurslar hozirda har qanday davlatning ijtimoiy rivojlanishining asosini tashkil etadi va ulardan foydalanish samaradorligi, aniqrog'i, ulardan foydalanishdan ko'proq foyda va daromad olish imkoniyati aholining intellektual darajasining eng ob'ektiv ko'rsatkichiga aylanib bormoqda. Ijtimoiy taraqqiyotning asosiy sabablaridan biri esa ilmiy-texnikaviy taraqqiyotdir. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Mirziyoyev o'z nutqlarida:

“Bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davlatda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi” (Murojaatnoma, 2017) deb ta'kidlaganlar. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish uchun esa har bir inson, mehnat jamoasi, jamiyat a'zosi inson salohiyatini kuchaytiruvchi xususiyatlarini egallashi zarur, o'zida mavjud bo'lgan intellektni rivojlantirishi kerak.

Adabiyotlar sharhi.

Inson kapitali g'oyasi iqtisodiy fikr tarixida chuqur ildizlarga ega. Ushbu g'oyaning birinchi ifodalaridan biri Pettining "Siyosiy arifmetika" asari bilan bog'liq, chunki u inson mehnati xalq boyligining asosi ekanligini ta'kidlagan edi (Mutalimov, 2014). "Inson kapitali" tushunchasi tarixan axborot jamiyatining rivojlanayotgan iqtisodiy nazariyasida birinchi o'ziga xos atama bo'ldi. Inson kapitali nazariyasi iqtisodiyotda inson haqidagi g'oyalarning rivojlanishida muhim bosqich bo'ldi, shuningdek, iqtisodiy faoliyatni tashkil etishda inson resurslarining qiymati haqidagi g'oyani shakllantirdi (Mutalimov, 2012). Ko'p asrlik nazariy va uslubiy me'yorlarga ega bo'lgan inson kapitali nazariyasining o'zi 20-asr o'rtalarida, 1950-60-yillar bo'yida iqtisodiy fanning mustaqil bo'limi sifatida paydo bo'ldi. Inson kapitali nazariyasining rivojlanishi Shults, Styuart, Edvinsson, Inozemtsev kabi mashhur iqtisodchilarning nomlari bilan bog'liq. Fisher va boshqalar nazariyani keyinchalik faol rivojlantirdilar, unga bir qator muhim qo'shimchalar kiritdilar (Mutalimov, 2010). Biroq, inson kapitali nazariyasini ilgari surganligi uchun haqli ravishda Nobel mukofoti laureatlari Shults va Bekkerlar hissasiga to'g'ri keladi, ular odamlarning bilimlari va kasbiy ko'nikmalari to'planganda daromad keltirishi mumkinligini asoslab berishdi (Golovchanskaya, 2015).

O'lmasov va Vahobovlar (2014) esa inson kapitali- bu kishilarning hayotiy ne'matlar hisoblangan tovar va xizmatlarni yaratishga qodir bo'lgan aql-idroki va kuch quvvatidir, uni yaratish xarajat talab qilgani uchun u kapitalga tenglashtiriladi”, degan fikrlarni bildirishgan.

Bundan tashqari Styuart (2007) "intellektual resurslar faqatgina xodimlarning bilim va kompetensiyalari natijasida yuzaga kelgan intellektual aktivlarni o'z ichiga oladi. Intellektual resurslar keng qamrovli tushuncha bo'lgan nomoddiy aktivlarning bir qismi sifatida ko'rib chiqiladi "deb ta'rif bergan bo'lsa, Inozemtsev (2000) esa "axborot va bilimlar - o'z tabiati va ishlab chiqarish jarayonidagi ishtiroki shakllari bo'yicha o'ziga xos bo'lgan bu omillar - korxonalar doirasida intellektual resurslar ko'rinishini oladi(inson resurslari, tuzilmaviy resurslar va mijoz resurslari)" va Edvinsson (1999)" inson resurslari va ularning hosilalarining ijodiy majmui (tarkibiy resurslar: ijtimoiy resurslar, bozor resurslari, intellektual mulk)."Intellektual resurslar" tushunchasi nomoddiy aktivlar tushunchasiga mos keladi va kompaniya raqobatbardoshligining zaruriy sharti sifatida qaraladi"- deb ta'kidlab o'tishgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Umumiy ilmiy tadqiqot usullari va birinchi navbatda tizimli yondashuv, qiyosiy taqqoslash, ma'lumotlarni statistik qayta ishlash usullari va ekspert baholari ushbu tadqiqotda qo'llaniladigan asosiy usullar bo'ldi

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Hozirgi sharoitida eng muhim muammo xomashyo iqtisodiyotidan bilim iqtisodiyotiga o'tishdir. Innovatsion iqtisodiyot inson kapitaliga investitsiyalarga tayanadi. Aynan intellektual resurslar va ijtimoiy soha iqtisodiy o'sish uchun qo'shimcha salohiyatni ta'minlashga chaqiriladi. Shunday qilib, rivojlangan mamlakatlarda inson kapitali taraqqiyotning asosiy omili bo'lib, aniq tashkil etilgan, boshqariladigan, yuqori malakali kadrlarsiz jamiyatni modernizatsiya qilish va iqtisodiyotining o'sish omillarini amalga oshirish mumkin emas. Bilimlar iqtisodiyotining ishlash tamoyillarini tushunishgina innovatsion iqtisodiyotga o'tish strategiyasini ishlab chiqish imkonini beradi. Ushbu jarayonda telekommunikatsiya sanoati, kompyuter va axborot texnologiyalari (IT) jadal rivojlanishi muhim o'rin tutadi

Intellektual resurslarni modernizatsiya qilish, jumladan, ta'lim va tarbiyani takomillashtirish, shuningdek, mamlakat ijtimoiy-siyosiy tuzilmasida, xususan, aholi uchun munosib turmush sharoitini shakllantirish mexanizmlarida jiddiy o'zgarishlar bo'lishini, o'zini o'zi boshqarish imkoniyatlarini kengaytirishni ham nazarda tutadi.

Iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotda shaxs bilimi, ko'nikma va malakasining o'rnini, mehnat samaradorligi masalalari iqtisodiyot fanida doimo diqqat markazida bo'lib kelgan. Iqtisodiy o'sish samaradorligini oshirishda inson kapitalining ortib borayotgan roli 20-asrning so'nggi yillarida ayniqsa dolzarb bo'lib qoldi, bunda iqtisod fani inson resurslari muvaffaqiyatli iqtisodiyotning hal qiluvchi o'ziga xos xususiyati ekanligiga iqrora bo'ldi (Mutalimov, 2010).

Intellektual kapital iqtisodiy kategoriya sifatida mulk sub'ektlari o'rtasidagi ishlab chiqarishning moddiy va nomoddiy omillari, ishchi kuchi, xodimlarning intellektual salohiyati, moliyaviy kapitalni iqtisodiy tizim sifatida takror ishlab chiqarish maqsadida oqilona foydalanish bo'yicha munosabatlarini ifodalaydi. Intellektual kapital barqaror iqtisodiy o'sishning omili, korxonalarning raqobatbardoshligi va samaradorligini ta'minlash, xo'jalik yurituvchi subyektlarning hayotiy ta'minoti darajasini oshirish, shaxsning kasbiy mahorati va malakasini oshirish manbai sifatida qaraladi. Intellektual kapital bilimlar iqtisodiyotining harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Inson resurslarining asosiy farqlovchi xususiyati ularning shaxsiy o'ziga xosligidir. Mashina va xom ashyolardan farqli o'laroq, odamlar aql-idrok bilan ta'minlangan va ularning ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etishi mazmunli. Texnologik innovatsiyalarning jadallashishi, raqobatning kuchayishi va iqtisodiyotning globallasuvi sharoitida aynan xodimlarning bilimi, malakasi, ijodiy va tadbirkorlik qobiliyatlari iqtisodiyotni rivojlantirish va strategik maqsadlarning samaradorligi va raqobatdosh ustunliklarini oshirishning asosiy resursi hisoblanadi.

Intellektual kapital, shubhasiz, ishlab chiqarish omilidir. Masalan, Marshall ishlab chiqarishning to'rt omili: yer, mehnat, kapital va ishlab chiqarishni tashkil etishni ta'kidlab o'tdi: "Ma'lum ma'noda ishlab chiqarishning faqat ikkita omili – tabiat va inson mavjud. Kapital va tashkilot tabiat yordamida amalga oshiriladigan inson mehnatining natijasidir. Inson bir vaqtning o'zida ishlab chiqarishning maqsadi va uning omilidir (Kudryavseva, 2015).

Marshallning inson kapitali sifatini oshirish muammosi bo'yicha xulosalari alohida qiziqish uyg'otadi. Har xil toifadagi mehnatga talabning o'zgarishi bilan bog'liq inson kapitalining yuqori risklarini hisobga olib, u moddiy kapitalga qaraganda inson kapitaliga sarmoya kiritish samaraliroq ekanligini ta'kidladi (Kudryavseva, 2015).

Inson kapitali - bu xodimlarning mehnat, intellektual, tijorat, tadbirkorlik qobiliyatlari va axloqiy fazilatlari yig'indisi bo'lib, ulardan oqilona shakllantirish, foydalanish va rivojlantirish bozor innovatsiyalari sohasida tashkilotning samaradorligi va raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida inson kapitaliga investitsiyalar iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni oshirishning eng muhim omili bo'lib, insonga, uning intellektual salohiyatiga investitsiyalar so'zsiz foyda keltiradi, chunki ular uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlaydi. muddatli, integral ta'sir faqat vaqtning biologik parametrlari bilan cheklangan. Barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishishning kaliti inson kapitalini to'plash va odamlarni uzluksiz o'rganish va o'qitish orqali butun umri davomida o'z malaka va ko'nikmalarini oshirishga undaydigan strategiyalarni amalga oshirishdir. Intellektual salohiyatning o'sishi, o'z navbatida, texnologiyalarning rivojlanishini tezlashtiradi va mehnat samaradorligini oshiradi. bu jarayon. Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiy faol fuqarolarining 50% dan ortig'i (AQShda esa - uchdan ikki qismidan ko'prog'i) aqliy mehnat bilan shug'ullanadi (Mutalimov, 2011).

Hozirgi bosqichda inson ongining yutuqlari, ishlab chiqarishni intellektuallashtirish insoniyat jamiyati taraqqiyotining yangi bosqichiga olib keldi, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotda inson salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun yanada qulay shart-sharoitlarni yaratdi. Rivojlangan mamlakatlarda oziq-ovqat va kiyim-kechakga bo'lgan asosiy hayotiy ehtiyojlarni qondirish muammosi deyarli yo'q qilindi, bu esa bo'sh vaqtning ko'payishiga olib keldi, bu esa chuqurroq ta'lim va o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatini beradi va intellektual salohiyatning tez o'sishiga yordam beradi. Agar sanoat jamiyati jismoniy mehnatning keng tarqalganligi bilan tavsiflangan bo'lsa, yangi iqtisodiyotda aqliy mehnatning roli ortdi (Mutalimov, 2010). Uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash hayot me'yoriga aylanib bormoqda, doimiy ravishda yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish qobiliyati zamonaviy iqtisodiyotda ishchi kuchining eng muhim sifati sifatida qaralmoqda. Bilimga asoslangan va bilimga asoslangan iqtisodiyotda yangi narsalarni o'rganishga intilish, ijodkorlik va moslashuvchanlik inson resurslarining eng muhim xususiyatlari hisoblanadi.

Intellektual resurslarning ishlab chiqarishning asosiy omili darajasiga ko'tarilishi nazariy va amaliy xarakterdagi ko'plab muammolarni, xususan, korxonaning bozor va balans qiymati o'rtasidagi tafovutni, intellektual resurslardan foydalanish hisobiga YaIM ulushini "intellektual kompaniyalar"ning yuqori rentabelligi, bozorda talab va taklifning shakllanganligi, texnologik tovarlar, intellektual resurslar orqali qo'shimcha qiymat yaratish mexanizmi va boshqalarga erishiladi (Mutalimov, 2011).

Quyida keltirilgan jadvalda xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarining intellektual resurslarining bir qismi sifatida quyidagi tarkibiy qismlarni: inson, mijoz, tashkiliy, intellektual va taxborot resurslarining har birining xususiyatlarini batafsil ko'rib chiqaylik (1 -jadval).

Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining intellektual resurslari tarkibiy qismlarining xususiyatlari

Intellektual resurslar	Iqtisodiy mazmuni
Inson resursi	Ular asosiy qiymatni ifodalaydi, chunki ularda xodimlarning bilimlari, ta'limlari, amaliy ko'nikmalari, kompetensiyalari, ijodiy va fikrlash qobiliyatlari, ularning axloqiy qadriyatlarini, motivatsiyasi, madaniy darajasi, mehnatga munosabati, daromad olish maqsadlarida foydalaniladigan shaxsiy aloqalar mavjud
Mijoz resurslari	Ular xizmat ko'rsatuvchi korxonalar tomonidan iste'molchilar, mijozlar, vositachilar va raqobatchilar bilan o'rnatiladigan munosabatlarni ifodalaydi
Tashkiliy resurslar	Korxonaning ichki tuzilmasi, boshqaruv tizimi va jarayonlar hisoblanib, bu kapitalning samarali ishlashi korxonaning ijtimoiy va iqtisodiy maqsadlariga erishishiga yordam beradi.
Intellektual mulk	Patentlar, huquqlar, savdo belgilari, maxsus bilim va tajribalar hisoblanib, bu resurslar korxonaga uchun daromad keltiruvchi aktivlaridir.
Axborot resurslari	Ma'lumotlar, tizimlar va bilimlar, bu korxonaning qaror qabul qilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlaydi. AR orqali korxonaga tashqi muhitini kuzatib borishi o'z strategiyasini belgilashi muhim.

Xulosa va takliflar.

Shunday qilib, intellektual resurs asosan ta'lim tizimi doirasida shakllanadi, shuningdek, tashkilotning tashqi va ichki muhiti sharoitida bilim va intellektual resurslar jamiyat rivojlanishining innovatsion-intellektual bosqichida talab qilinadi. Jamiyatni intellektuallashtirish sharoitida intellektual resurslar fundamental iqtisodiy resurslar hisoblanadi. Intellektual resurslarning tuzilishi iqtisodiy resurslarning mehnat, tadbirkorlik, bilim kabi tarkibiy qismlarini aks ettiradi. Ta'lim inson rivojlanishini belgilovchi eng muhim omillardan biridir. Bu insonning bilim, kasbiy ko'nikma va malakalarni egallash va kengaytirish, hayot sifatini o'zgartirish imkoniyatlarini kengaytiradi, milliy iqtisodiyotlarning iqtisodiy o'sishi va farovonligini oshirish manbai bo'lib xizmat qiladi. Hozirgi zamon iqtisodiyotida intellektual resurslar, ya'ni bilim, ijodkorlik va innovatsiyalar, korxonalar va mamlakatlar uchun asosiy raqobat ustunligini ta'minlashga yordam beradi. Ularning

o'rni va ahamiyatini oshirish uchun quyidagi takliflarni berishim mumkin:

- innovatsiyalarni kuchaytirish uchun startaplarni qo'llab-quvvatlash, ilm-fan va sanoatni birlashtiruvchi platformalarni tashkil etish lozim. Bu yangi g'oyalar va texnologiyalarni hayotga tatbiq etishga yordam beradi.

- raqamli iqtisodiyot orqali intellektual resurslardan yanada samarali foydalanish mumkin, ya'ni yangi texnologiyalar, masalan sun'iy intellekt, katta muammolar va bulutli hisoblash tizimlari yordamida ta'lim va ish jarayonlarini optimallashtirishga yordam beradi.

- malakali va aqlli ishchi kuchini tayyorlash va ularni zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtirish, shuningdek, doimiy malaka oshirish imkoniyatlarini yaratish zarur

Adabiyotlar /Lumepamypa/Reference:

Murojaatnoma (2017) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasidan.

O'lmasov A., Vahobov A. (2014) Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. TDIU.-T.:Iqtisod va moliya, 2014.226 bet

Головчанская Е.Э. (2015) Интеллектуальный ресурс в структуре экономических ресурсов // *Фундаментальные исследования*. –№ 7 (часть 1). – С. 151–155.

Иноземцев В. Л. (2000). Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы : учеб, пособие для студентов вузов. - М. : Логос, - 304 с.

Кудрявцева С.С. (2015) Роль интеллектуального капитала в инновационной экономике // *Человеческий капитал и профессиональное образование*. –№ 2 (14). – С. 19–25.

Муталимов В.А. (2010) Безопасность уязвимых отраслей экономики России в системе ВТО: тенденции и прогнозы // *Региональная экономика и управление: электронный научный журнал*. –№ 4 (24). – С. 40–49.

Муталимов В.А. (2010) Институциональные условия устойчивого экономического роста российской экономики при вхождении в ВТО // *Бизнес в законе*. –№ 5. – С. 169–173.

Муталимов В.А. (2010) Экономическая безопасность России в системе ВТО: необходимость, тенденции // *Национальная безопасность / nota bene..* – № 4 (9). – С. 51–55.

Муталимов В.А. (2011) Воздействие ВТО на экономическую безопасность реального сектора экономики: оценка позитивных и негативных последствий // *Вестник Академии экономической безопасности МВД России*. –№ 4. – С. 36–41.

Муталимов В.А. (2011) Государственный мониторинг угроз экономической безопасности России при вступлении во Всемирную торговую организацию // *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. – Т. 7, № 23 (116). – С. 70–76.

Муталимов В.А. (2014) Угрозы экономической безопасности страны в системе ВТО // *Оригинальные исследования*. –№ 4. – С. 39–49.

Муталимов В.А. Коррупция – (2012)– основная угроза экономической безопасности России при вступлении в ВТО // *Россия и Америка в XXI веке*. – № 1. – С. 13–14.

Стюарт Т. А. (2007) Интеллектуальный капитал: новый источник богатства организаций : пер. с англ. В. А. Ноздриной. - М. : Поколение, - 366 с.

Эдвинссон Л., Мэлоун М. (1999) Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании И Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. - М. : Academia, - 631 с.